

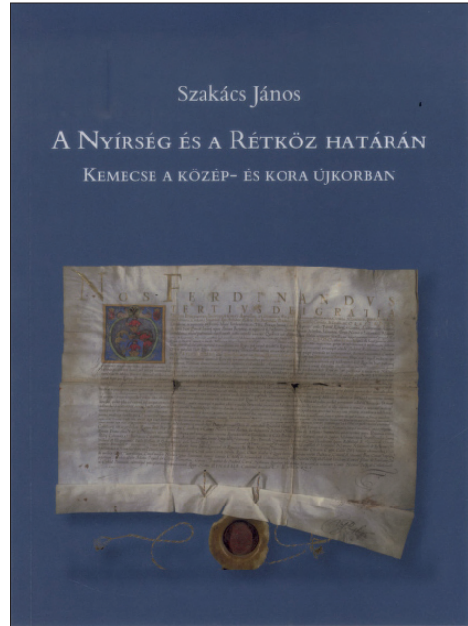
Két könyv Kemecseről

Az eltérő természetföldrajzi sajátosságokkal jellemezhető tájak találkozásánál gyakran alakulnak ki települések, amint azt az Árpád-kori település Kemecse példája is mutatja. A Nyírség és a Rétköz határán már több mint nyolc évszázaddal ezelőtt megtelepedtek az emberek Kemecse mai területén. A Rétköz nádasokban, rétségekben, állóvizekben gazdag tája és a Nyírség homokdomboságai kitűnő lehetőséget adtak a halászatra, vadászatra, a legeltetésre és a földművelésre. A három oldalról rétekkel, egy oldalról földszáncsal határolt terület ideális helyszínné vált az emberek állandó letelepedésére.

A Váradi Registrumban 1222-ben bukkan fel először a településnév Kemesa alakban. 2022-ben a 2005-ben városi rangra emelkedett Kemecse első írásos emlékének 800. évfordulóját ünnepelheti, amivel a Kárpát-medence településeinek csak kis része büszkélkedhet. A város nagy valószínűséggel honfoglalás kori.

Ez a részben igazolt feltételezés vezette a honfoglalás ezeréves emléke tiszteletére 1896. március 15-én tartott díszközgyűlés tagjait arra, hogy a helyi képviselők által megszerkesztett határozatot Kemecse múltjáról ünnepélyesen kinyilvánítsák. E napon e deklarációt az utókor számára egy erős vasládába helyezték és a községháza udvarán egy tölgyfa alá mélyen elásták.

Kemecse lelkes helytörténésze, Lucza János korábbi iskolaigazgató kutatásai motiválták a helybeli Szakács János történészt, PhD hallgatót arra, hogy feltárja a város középkor- és kora újkor történetét. E sorok

írójában van érdeklődés történeti munkák olvasására (18 éves koráig e település lakója), de régen vett olyan érdeklődéssel kézbe könyvet, mint éppen a középkor történetét bemutató jelen kötetet. A 92 oldalas könyvecske kiváló szaktudományi munka (lektora témavezetője: Bárány Attila egyetemi tanár), de ismeretterjesztő műként is jól megállja helyét. Számos hivatkozása, hat oldalas irodalomjegyzéke bizonyíték arra, hogy igen komoly levéltári kutatások előzték meg könyve megírását. Kiemelendő, hogy a kor adottságai miatt a dokumentumok nagy része latin nyelvű, ami a szerzőnek nem jelentett gondot, számos helyen közli a levéltári forrás magyar nyelvű megfelelőjét.

Kellő tisztelettel és szakmai alázattal szól Kemecse történetének első feldol-

gozójáról Kozma Sándor (1919–2002) helytörténészről, magyar-történelem szakos tanárról. Átveszi Kozma (korosztályom kedves tanáranak) térképét, ami Kemece határrészeit mutatja be 88 határrész feltüntetésével. Erről az az emlék ötlík fel bennem, amikor ötven éve első természetföldrajz órán Borsy Zoltán docens (későbbi professzor) kétszer annyi kemecei dülőnevet tudott felsorolni, mint jómagam. Csak az óra végén árulta el, hogy ő a Nyírség kutatója.

Szakács könyvének három fő fejezete van. Az elsőben a településnek nevet adó Kemecei család történetét mutatja be a XIII–XV. században, a másodikban a XVI., a harmadikban a XVII. század történéseiről ír. A recenzens egyik megfigyelése, hogy mennyi perpatvar, békétlenség, verekedés, jószágelhajtás, jobbágyverés, mezsgyevita, vagyont növelő érdekházasság, jogtalan birtokhasználat és az említettek kiigazítani próbáló igazságszolgáltatás, bíraskodás jellemezte azokat az évszázadokat (is).

A mellékletben bemutatott Kemecei család családfája az 1300-as évek első felében indul Demeterrel és folytatódik Mihály és Miklós fiával. Kiemelhető, hogy a család tagjai jelentős közéleti szerepet tölthettek be a régió életében. Megbízható királpárti emberek voltak, közülük számosan fontos tisztséget tölthettek be, egyikük 1419 és 1423 között a máramarosi alispáni tisztségig jutott (Kemecei László 1604-ben Szabolcsban volt alispán). A Kemecei család a környék egyik legnagyobb földesura volt a XV. században. Apagy, Ibrány, Rád mind Kemecei birtok volt. A XVI. században a Kemecei család Habsburg Ferdinándot támogatta Szapolyai János ellenében a magyar koronáért indított harcban.

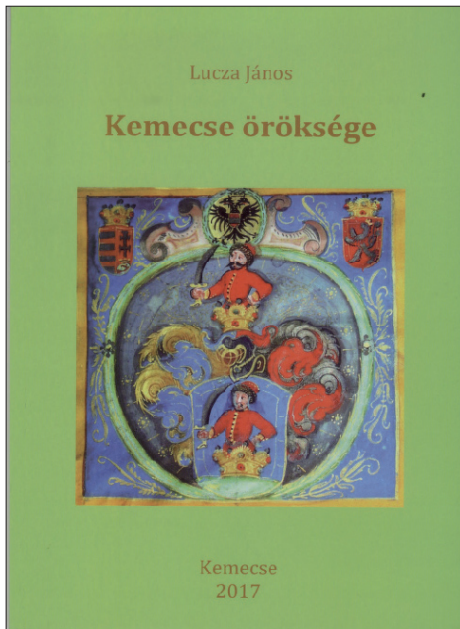
Ferdinándtól birtokokat kaptak Sényőn, Rádon és Bercelen. A Kemeceiek Szabolcs megye középbirtokos családjai közé tartoztak a XVI. század közepén. Ekkor a település lélekszámát 160 főre becsülték.

Az 1500-as évek végén a törökök által felégetett falu ilyen népességgyarapodása figyelemre méltónak tekinthető. A bécsi béke (1624) után Kemeceét Erdélyhez csatolják, a Partium részeként, s ez is jelentős szerepet játszott abban, hogy a település lélekszáma folyamatosan gyarapodott.

A XVIII. század elejére a Kemecei család férfiágon kihalt. A település életében egyre nagyobb szerepet kezdett játszani a Jósa, a Bogdányi, a Kércsi és a Megyeri család. Érdekes a jobbágyból nemessé vált Kemecei-Szabó Pál esete. Kércsi János, aki 1612–1614, 1616–1629 és 1634–1642 között Szabolcs megye alispánja volt, szabadította fel 1654-ben a jobbágyi kötelékből a jó képességű Szabó Pált, akinek nemesi oklevele szerepel a szerző könyvének borítóján.

A kötet témaválasztása, négy évszázad hozzáértő áttekintése, a mondanivaló igényes formába öntése és a nyomdai kivitelezés is dicsérhető. A korrekt hivatkozások, a szemléltetés, a mellékletek közlése jó arányérzékre vall. Biztosak lehetünk abban, hogy a könyvet nemcsak a Kemeceen lakók és a történettudomány iránt érdeklődők veszik kézbe, hanem sokan mások is.

A másik könyv szerzője Lucza János, aki a *Kemece öröksége* címet adta művének. Megemlíti, hogy kötete már a hatodik helytörténeti munka. Az 1997-ben megjelent Kozma Sándor *Kemece* című könyvet követték a település híres szülőiteiről

írt művek (Répásy Mihály 1848-as honvédtábornok, Megyeri Géza kúriai bíró, felsőházi tag és Kriston Endre egri segédpüspök). Ötödikként jelent meg Szakács János munkája. Lucza könyvét Lipők Sándor polgármester a következőkkel ajánlja az olvasók figyelmébe: „A könyv tudományos hitelességgel hasznosítja a 20 éves Helytörténeti Múzeum anyagait, a Helytörténeti Krónika írásait és a Helytörténeti Konferenciák magas színvonalú előadásait, hiszen mindháromnak a szerző az alapítója és felelős-szerkesztője. Jó szívvél ajánlom ezt a könyvet minden olvasónak, tisztelettel a szerző helytörténeti, emberi hitvallásának.”

A munka egyik leggazdagabb fejezete Az élet az őskorban címet viseli. Régészeti források bizonyítják, hogy Kemecse-Vastanyán már az újkőkorban emberek éltek, mert a kőbalta, korai magkő, obszidián pengék és egyéb leletek az emberi tevékenységek nyomai. A rézkorból és a bronzkorból még gazdagabb le-

letek kerültek elő, eszerint évezredekkel a honfoglalás előtt Kemecse már lakott helynek számított. A vaskorból már temetőket is feltártak, melyek az urnába való temetkezés túlsúlya mellett csontvázas temetkezésre utaló leleteket is mutatnak. A szarmaták és az avarok még gazdagabb leleteket hagytak az utókorra. A kötetben e korokból gazdag illusztrációs anyag tanulmányozható.

A település Árpád-kori történetével foglalkozó része a névadást Mező András és Németh Péter munkája alapján az ómagyar Keme személynévből származtatja, aki honfoglalás előtti vagy honfoglalás kori személy lehetett. Ha nem tulajdonnév a név gyökere, akkor a török nyelvben létező Keme=Csonak jelentésű szóhoz a -csi foglalkozásnév-képző járult. Ebben az esetben a helynév jelentése: csónakos, csónakkészítő vagy csónakkal szállító lehetett.

A Kemecsen élő történelmi családok kiemelkedő személyiségei között a szerző a Bodó család tagjait, Krasznai Gábort (1821–1890) 1848-as honvédszázadost, Nyíregyháza polgármesterét, Borbély Gáspárt (1829–1914) 1848-as honvédhadnagyot, földbirtokost, a Vitéz családot, Dohnál Jenő (1896–1974) gyermekorvost és Harsányi Juhász Ferencet (1915–1997) középiskolai tanárt, költőt mutatja be. A Vitéz család történetéből kiemelkedik Vitéz Ignác (1860–1937) református lelkész, aki negyven éven át szolgálta gyülekezetét, emellett példaadóan aktív közéleti szerepet játszott a község életében.

A polgárosodás utjai című fejezet a petróleumgyár és a Lang faraktár történetét elemzi, itt jut hely arra, hogy megemlítsa a község életében jelentős szerepet játszó zsidók 1944-beli elhurco-

lását (az 1941-es népszámlálás idején 309 zsidó származású ember élt Kemeccsén – HB). Ekkor csak a Derék-szerről 24 család 84 tagját deportálták. Érdekesek a „Haas-olajütő-szeszgyár-gépház-malom” műemlékről írottak és a „lóré” (lóvasút) (1915–1925) története is.

A vasút megépítése óriási lökést adott Kemeccse fejlődésének.

Az I. világháborúban 92 hősi halottja volt a községnek. Bátori Mihály (1891–1952) haditengerészként szolgált (1912–1918) az Adria-tengeren, számos vele kapcsolatos dokumentum is része a kötetnek. A vasút szerepével majdnem egyenértékű a vízügy. 1953-ban a Vízügyi Igazgatóság Kemeccsén alakította ki a kovácműhelyt, az asztalosműhelyt és a telefonműhelyt. Enyhe túlzással alig volt kemeccsei, akinek hozzátartozója rokona, ismerőse ne dolgozott volna a vízügy-nél.

A II. világháborús emlékek közül a szerző bemutatja Lipők Sándor (1922–1944) tragikus sorsát és két túlélő Szovjetunióban töltött hadifogságának viszontagságait. Debrowszky Gyula (1920–2003) tizenegy évet töltött rab-ságban és csak 1955 nyarán szabadult, Jakab Gyula (1924–2001) megúsza két és fél évvel.

A kötet végén várostörténetet, főleg intézménytörténetet olvashatunk. A köz-igazgatás átszervezése már régen sem ment vita nélkül. 1877-ben Bogdány és néhány más község a legfelsőbb hatóság-

hoz fellebbezett, hogy ha már bogdányi járásról van szó, miért Kemeccse a járási székhely. Az nem volt elég, hogy a szolgabíró Kemeccsén lakott, a megyegyűlésen szavazásra került sor, a jelen lévő 318 megyegyűlési tagból 311-en Kemeccse mellett voksoltak. Járásszékhelyi feladattát 80 éven át látta el, de 1956. február 1-jével ez a funkciója megszűnt. Újabb történelmi esélyt és lehetőséget teremtett, hogy 2013-ban Kemeccse újra járási székhellyé vált.

A gyógyszerár története 1872-vel kezdődik, a bölcsődéé 1953-tól, az OTP-é 1955-től a szülőotthoné pedig 1956-tól. Az előbbi intézmények megerősödve ma is funkcionálnak, de a szülőotthon 1994-ben bezárt, azóta időotthonként működik. Czégé Zoltán igazgató-főorvos sok ezer szülést levezetett, 1975-ben a csúcsot elérve 900 szülés zajlott le a szülőotthonban.

Lucza János kötete a szerkesztés egyetlenlenségét nem számítva igen jól sikerült munka. Településen nem törzsökös szerző ilyen elköteleződöttségét ritkán lehet tapasztalni. Csak remélhető, hogy a következő években a 800 éves Kemeccse történetének újabb fejezeteivel ismerteti meg az olvasókat.

SZAKÁCS JÁNOS: A Nyírség és a Rétköz határán. Kemeccse a közép- és a kora újkorban. Kemeccse, 2016. Önkormányzat, 92 p.

LUCZA JÁNOS: Kemeccse öröksége. Kemeccse, 2017. Önkormányzat, 205 p.

HAJNAL BÉLA